

**MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA DE ARTE DIN TÂRGU-MUREȘ
ȘCOALA DOCTORALĂ**

Teză de doctorat științific

**Tradiția de joc a eroilor populari din jocul păpușăresc de bălci din
secolele XIX-XX.**

(Vitéz László, Paprika Jancsi și Vasilache)

ABSTRACT

Coordonator științific:

Dr. habil. UNGVÁRI ZRÍNYI Ildikó

profesor universitar

Doctorand:

BONCZIDAI Dezideriu

Târgu-Mureș

2021

CUPRINS

INTRODUCERE	6
SUBIECTUL ȘI OBIECTIVUL CERCETĂRII	6
METODOLOGIA CERCETĂRII	11
STRUCTURA TEZEI	13
1. ISTORIA EVOLUȚIEI EROULUI POPULAR DIN JOCUL PĂPUȘERESC DE BÂLCI VITÉZ LÁSZLÓ	15
1. 1. APARIȚIA EROILOR POPULARI DIN JOCUL PĂPUȘERESC DE BÂLCI PAPRIKA JANCSI ȘI VITÉZ LÁSZLÓ	15
1. 1. 1. <i>Diferențierea genului de joc păpușăresc de bâlci și caracteristicile paravanului de bâlci</i>	17
1. 1. 1. 1. Diferențierea genului de joc păpușăresc de bâlci	17
1. 1. 1. 2. Caracteristicile paravanului de bâlci	20
1. 1. 2. <i>Apariția lui Kasperl și recepția artiștilor ambulanți străini</i>	24
1. 1. 2. 1. Bajazzo, Hanswurst și Kasperl	24
1. 1. 2. 2. Kreutzer-Theater	26
1. 1. 2. 3. Recepția artiștilor ambulanți străini	28
1. 1. 3. <i>Începuturile dezvoltării a spațiului de joc cu caracter permanent</i>	34
1. 1. 4. <i>Percepția socială a jocului păpușăresc de bâlci</i>	39
1. 1. 5. <i>Jocul păpușăresc de tip dinastie</i>	42
1. 1. 6. <i>Vurstli-ul din Városliget și Népliget, contextul cultural al celor două spații</i>	45
1. 1. 7. <i>Spectacolul a lui Holden Tamás și dansul morții în jocul păpușăresc de bâlci</i>	50
1. 1. 7. 1. Dansul morții	52
1. 1. 7. 2. Spectacolul lui Holden Tamás	57
1. 1. 8. <i>Caracteristicile externe ale eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci Paprika Jancsi și amplificarea vocilor critice la adresa jocului</i>	60
1. 1. 8. 1. Caracteristicile externe ale eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci Paprika Jancsi și aparența personajelor-animale	60
1. 1. 8. 2. Critica lui Paprika Jancsi la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.	62
1. 1. 9. <i>Apariția eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci Vitéz László</i>	64
1. 1. 10. <i>Asemănări și diferențe între eroii populari din jocul păpușăresc de bâlci maghiari</i>	67
1. 2. ACTIVITATEA FAMILIEI DE PĂPUȘARI HINCZ ȘI JOCURILE LOR VITÉZ LÁSZLÓ	71
1. 2. 1. De la perioada ambulantă până la stabilitate	71
1. 2. 1. 1. Perioada ambulantă a lui Hincz Adolf	71
1. 2. 1. 2. Hincz Gusztáv și „toneta” din Városliget.....	73

1. 2. 2. Hincz Károly și noua eră a teatrului de păpuși de familie.....	80
1. 2. 2. 1. Spectacolele teatrului de păpuși a lui Hincz Károly	80
1. 2. 2. 2. Jocurile Vitéz László ale dinastiei Hincz	84
1. 2. 2. 3. Activitatea de păpușar a lui Hincz Károly.....	90
1. 3. MONOCRAȚIA LUI VITÉZ LÁSZLÓ.....	93
1. 3. 1. Tradiția de joc „pietrificată” Vitéz László	93
1. 3. 2. Spectacolele Paprika Jancsi după anii 1910	96
1. 3. 3. Teorii care explică istoria evoluției lui Paprika Jancsi și Vitéz László.....	99
1. 3. 4. Păpușa Vitéz László a familiilor Hincz și Korngut-Kemény	104
1. 3. 5. Rădăcinile europene ale eroului popular din jocul păpușeresc de bălci Vitéz László.....	109
2. TRADIȚIA DE JOC VITÉZ LÁSZLÓ A DINASTIEI KORNGUT-KEMÉNY.....	112
2. 1. FONDAREA DE TEATRU A DINASTIEI KORNGUT-KEMÉNY	113
2. 2. PRACTICA DE JOC A TEATRULUI DE PĂPUȘI KEMÉNY.....	121
2. 2. 1. Piese de marionete în practica de joc a Teatrului de Păpuși Kemény	123
2. 2. 2. Jocurile Vitéz László în practica de joc a Teatrului de Păpuși Kemény	130
2. 2. 2. 1. <i>Elásott kincs</i> (Comoara îngropată).....	131
2. 2. 2. 2. <i>Elátkozott malom</i> (Moara blestemată).....	134
2. 2. 2. 3. <i>Itt nem szabad énekelni</i> (Nu este permis să cânti aici).....	138
2. 2. 2. 4. <i>1-2-3: te jössz, -1-2-3- én jövök!</i> (1-2-3: rândul tău, -1-2-3: rândul meu!).....	139
2. 2. 2. 5. <i>Rózsa Sándor</i>	140
2. 2. 2. 6. Jocurile Vitéz László ale lui Korngut Kemény Henrik	143
2. 3. ESTETICA DE PĂPUȘERIE A LUI KORNGUT KEMÉNY HENRIK	148
2. 4. PREZENTAREA ISTORICĂ A ACTIVITĂȚII CREATIVE A LUI KEMÉNY HENRIK	159
2. 4. 1. Maestria tradiției de joc Vitéz László	159
2. 4. 2. Structura instituțională a teatrului de păpuși și televiziunea	164
2. 4. 3. Continuarea tradiției de joc Vitéz László.....	168
2. 5. MODIFICĂRI ȘI DEZECHILIBRĂRI INTRAGENERAȚIONALE ÎN JOCURILE VITÉZ LÁSZLÓ	173
2. 6. SIMBIOZA DINTRE KEMÉNY HENRIK ȘI EROUL POPULAR DIN JOCUL PĂPUȘERESC DE BĂLCI VITÉZ LÁSZLÓ	177
2. 7. IMAGINEA CARACTERULUI MORȚII ȘI ESTETICA FIGURILOR MITOLOGICE DIN JOCURILE VITÉZ LÁSZLÓ ALE DINASTIEI KORNGUT-KEMÉNY	180
2. 8. ROLUL LUPTEI ÎN PUNCH & JUDY ȘI JOCUL VITÉZ LÁSZLÓ A LUI KEMÉNY HENRIK ..	192
2. 8. 1. Personajele feminine și modelele de familie în spectacolele de bălci.....	193
2. 8. 2. Atitudinea față de personajele care reprezintă dominanță.....	199
2. 8. 3. Caracterele mitologice în spectacole	202
2. 8. 4. Asemănări și diferențe între Punch & Judy și jocul Vitéz László a lui Kemény Henrik.....	205

2. 9. INFLUENȚA DINASTIEI KORNGUT-KEMÉNY ASUPRA ARTEI PĂPURĂȘEȘTI MAGHIARE	209
3. REPREZENTĂRILE DE TEATRU DE PĂPUȘI ALE VITÉZ LÁSZLÓ ȘI PAPRIKA JANCSI ÎN TRANSILVANIA	216
3. 1. ISTORIA TEATRULUI DE PĂPUȘI DIN TRANSILVANIA ÎNAINTE DE APARIȚIA STRUCTURII INSTITUȚIONALE.....	216
3. 2. PUNERILE ÎN SCENĂ ALE JOCURILOR PAPRIKA JANCSI ÎN REGIZIA LUI ANTAL PÁL .	232
3. 3. ÖRDÖGVERŐ JÓBARÁTKOK (FÂRTAȚII ȘI DRACII).....	238
3. 4. PUNEREA ÎN SCENĂ A PAPRIKA JANCSI KALANDJAI (AVENTURILE LUI PAPRIKA JANCSI).....	246
3. 5. SZENT LÁSZLÓ CSUDATETTEI (MIRACOLELE SFÂNTULUI LADISLAU)	250
3. 6. IMAGINEA MORȚII ȘI FIGURILE MITOLOGICE ÎN SPECTACOLELE TRANSILVĂNENE RECONSTITUITE	253
3. 7. DEFINIȚIA DEPĂȘITĂ.....	257
3. 8. FIGURII ALTOR POPOARE ÎN TEATRELE DE PĂPUȘI ROMÂNEȘTI	261
4. VASILACHE, EROUL POPULAR DIN JOCUL PĂPUȘERESC DE BÂLCI.....	263
4. 1. ISTORIA EVOLUȚIEI EROULUI POPULAR DIN JOCUL PĂPUȘERESC DE BÂLCI VASILACHE	263
4. 1. 1. Vasilache și jocurile ale nașterii Domnului din teatrul tradițional.....	263
4. 1. 2. Legătură dintre Vasilache și jocurile Karagöz	280
4. 1. 3. Apariție eroul Vasilache ca și caracter de bâlci.....	282
4. 2. ADAPTĂRILE DE TEATRU DE PĂPUȘI ALE SPECTACOLELOR VASILACHE ÎN PERIOADA COMUNISTĂ	291
4. 2. 1. Spectacolul Vasilache la țară în slujba ideologiei.....	291
4. 2. 2. Spectacolul păpușăresc Vasilache la țară.....	298
4. 3. SPECTACOLELE VASILACHE ȘI MĂRIOARA DUPĂ SCHIMBAREA REGIMULUI.....	311
CONCLUZIE	319
MULȚUMIRI.....	324
BIBLIOGRAFIE	325
SURSA IMAGINILOR	355
ANEXE	357
ANEXA NR. 1	357
ANEXA NR. 2	358
ANEXA NR. 3	359
ANEXA NR. 4	363
ANEXA NR. 5	364
ANEXA NR. 6	365

ANEXA NR. 7	366
ANEXA NR. 8	386
ANEXA NR. 9	403

INTRODUCERE

Subiectul și obiectivul cercetării

Tema tezei de doctorat este tradiția de joc a eroilor populari din jocul păpușăresc de bâlci din secolele XIX-XX, împărțită în analiza istoriei dezvoltării eroului popular Vitéz László, a tradiției de joc a lui Vitéz László din repertoriul dinastiei Korngut-Kemény, a reprezentărilor transilvănene ale personajelor Vitéz László și Paprika Jancsi pe scena teatrelor de păpuși și istoria dezvoltării eroului păpușăresc de bâlci Vasilache. Obiectivul principal al cercetării este de a adăuga noi informații și o nouă metodă de abordare a istoriei dezvoltării protagonistului din jocul păpușăresc de mână de bâlci maghiar. Studiul literaturii de specialitate de păpușerie a fost completat în utilizarea materialului de presă din perioada respectivă. Baza de date *Arcanum Digitális Tudománytár* (Biblioteca Digitală Arcanum) a fost utilizată ca sursă principală și indisciplinară, materiale de presă din perioada respectivă.

Conform opiniei unanime a istoricilor păpușari, eroul popular din teatrul de bâlci Vitéz László face parte din marea familie a eroilor teatrului de păpuși europeni, ale căror rădăcini pot fi urmărite până la dezvoltarea commediei dell'arte italiene.¹ În afară de caracteristicile externe – forma lor ușor deformată, nasul de obicei mare, culoarea dominantă a hainelor fiind roșu – au trăsături comune în schemele lor narrative, în caracterele tip și în tendința lor de a se lupta. Mai mult decât atât, fiecare dintre acești eroi păpușărești populari a trecut printr-un proces specific de naturalizare, personajele lor sunt puternic legate de tradițiile de gen, s-au intersectat cu alte personaje populare de clovni și sunt purtători ai schimbărilor și nevoilor actuale ale societății respective.²

Conform primei ipoteze a cercetării, se presupune că dezvoltarea locului de joc relativ stabil a determinat evoluția eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci a lui Vitéz László. Relativa stabilitate a spațiului de joc a însemnat că ocazionalitatea spectacolelor de păpuși de bâlci a fost înlocuită de sezonalitate. Tonetul păpușăresc *relativ stabil* al păpușarilor stabiliți a presupus consolidarea trăsăturilor de caracter ale eroului popular din jocul păpușăresc de

---

¹ Amarylisz WALCZ, „A vásári bábjáték Itáliában” [Jocul păpușăresc de bâlci în Italia], *Art Limes* 2–3, 2–3. sz. (2006): 54–63, 55.; Henryk JURKOWSKI, „Vásári bábok és bábhagyományok” [Păpuși și tradiții păpușărești de bâlci], ford. BALOGH Géza, *Art Limes* 17, 2. sz. (2014): 45–53, 45.

² LÁPOSI Terka, „Vásári bábjáték és tradicionalitás, avagy Kemény Henrik, a kikerülhetetlen” [Jocul păpușăresc de bâlci și tradiționalismul, sau Kemény Henrik, inevitabilul], in *A halhatatlan Vitéz László*, szerk. MARKÓ Róbert és PAPP Tímea, 119–131 (Győr: Vaskakas Bábszínház, 2015), 125.

bâlci, a modelelor narrative și a figurilor de tip ale spectacolului, delimitarea mai precisă a granițelor dintre genuri, stabilizarea repertoriului de joc.

În ceea ce privește istoria evoluției eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci Vitéz László, straturile profunde ale punctului nostru de referință apar datorită tradiției de joc a lui Vitéz László, transmisă de dinastia Korngut-Kemény. În istoria teatrului de păpuși tip bâlci maghiar, activitatea dinastiei de păpușari Korngut-Kemény, care s-a întins pe mai multe generații, s-a contopit cu clarificarea, consolidarea și transmiterea componentelor tradiției familiale și a tradiției de joc Vitéz László. Conform celei de-a doua ipoteze a cercetării, se presupune că activitatea de păpușar a familiei Korngut-Kemény poate fi considerată ca fiind următoarea etapă în dezvoltarea eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci Vitéz László, deoarece limbajul piesei s-a adaptat la schimbările și nevoile sociale.

În cel de-al treilea capitol al disertației, aspectul transilvănean al dezvoltării eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci Vitéz László este examinat prin intermediul reprezentărilor din teatrul de păpuși ale lui Vitéz László și Paprika Jancsi. În reconstituirea și analiza spectacolelor de teatru de păpuși transilvănene Vitéz László și Paprika Jancsi, vom urmări influența tradiției de joc Vitéz László a dinastiei Korngut-Kemény și amprenta stilului de joc al lui Kemény Henrik. Conform celei de-a treia ipoteze a cercetării presupunem că spectacolele lui Vitéz László și Paprika Jancsi în teatrele instituționalizate poartă influența condițiilor teatrului dramatic contemporan. Uneori, definiția jocului păpușăresc de bâlci este depășită, piesa jucată de obicei de o sau două persoane a fost extinsă, funcția și instrumentele de interacțiune cu publicul s-au schimbat, spațiul teatrului de păpuși a devenit nu doar un loc pentru paravan și de transmisie, ci și un spațiu al actoriei. Un aspect esențial este faptul că, datorită mediului intercultural din Transilvania, eroul popular din jocul păpușeresc de bâlci român Vasilache apare ocazional în teatrele de păpuși de limbă maghiară.

Eroii populari din jocul păpușeresc de bâlci de pe paravanul păpușarilor de bâlci satirizează în mod deschis, ridiculizează și înfrâng moartea și diavoli. În planul paravanului, acești eroi devin invincibile de figurile mitologice, iar păpușile pe mână transcend, în consecință, limitele celui care le mișcă, omul muritor. Al doilea obiectiv al cercetării este analiza dramaturgică a modelelor narrative și a portretizării personajelor din jocul păpușăresc de bâlci maghiar. Demersul de explicare a celor mai caracteristice momente ale dramaturgiei jocului păpușăresc de bâlci se concretizează în analiza ritualului morții și a creaturilor mitologice. De asemenea, în strânsă legătură cu acestea se află problemele legate de subreprezentarea femeilor, de modelul familiei și de principiul organizatoric al luptei.

Metodologia cercetării

În ultimul deceniu, am asistat la o creștere semnificativă a interesului pentru jocul păpușăresc de bâlci. Jocul păpularesc de bâlci a devenit un subiect fascinant din punct de vedere al cercetării, iar ca parte inseparabilă a acestuia, prelucrarea și accesibilizarea patrimoniului material și intelectual al marilor dinastii de păpușari generează noi întrebări. În mod obișnuit, pot fi observate două abordări și tendințe dominante: o parte a cercetărilor examinează subiectul din punct de vedere al rădăcinilor europene, iar cealaltă parte se ocupă de segmentele tradițiilor jocului păpușăresc de bâlci maghiar. În cadrul acestor tendințe, lipsa de sistematizare a diferitelor abordări și a factorilor culturali, istorici și sociali care au influențat dezvoltarea, consolidarea și transmiterea jocului păpușăresc de bâlci reprezintă o deficiență. Cercetarea urmează tendința de studiere a jocului păpușăresc de bâlci maghiar în examinarea istoriei dezvoltării eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci Vitéz László, luând în considerare segmentele tradiției și factorii culturali, istorici și sociali.

Metodologia și structura disertației urmează structura tradițională. Literatura de specialitate de păpușerie a fost completată cu materiale de presă din *Arcanum Digitális Tudománytár* (Biblioteca Digitală Arcanum). Literatura maghiară de specialitate privind jocul păpușăresc de bâlci a pus mai puțin accent pe reprezentarea demonstrațiilor păpușărești din presă, iar studiile de inspirație etnografică le-au folosit rareori ca referință din cauza constrângerilor metodologice. Studiul lui Elinor Hlaváts *Német bábjátékosaink* (Păpușarii noștri germani) a fost criticat de contemporanii săi pentru că folosea referințe neobișnuite, cum ar fi *Színházi élet* sau *Friss Újság*. S-a considerat că astfel de referințe ar face studiul mai puțin valoros din punct de vedere științific.³

Activitățile dinastiei Korngut-Kemény au fost examinate prin punerea în lumină a componentelor tradiției familiale, pornind de la relatările familiei lui Kemény Henrik și de la moștenirea dinastiei Korngut-Kemény.

Metodologia cercetării urmărește o abordare holistică, luând în considerare factorii sociali, istorici și culturali ai perioadei respective, deoarece acest lucru permite o interpretare contextuală mai profundă a istoriei dezvoltării eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci. Spectacolele discutate sunt rezultatul unei alegeri conștiente, deoarece am considerat că este important să examinăm limbajul teatrului de păpuși tip bâlci reprezentate cu păpuși pe mână

---

³ FÉL Edit, „Hlaváts Elinor: Német bábjátékosaink (Păpușarii noștri germani)”, *Ethnographia* 77 (1941): 76.

transilvănean și românesc. Nu vom face o analiză completă a spectacolelor, ci vom discuta în primul rând intriga și caracterizarea eroilor populari din jocul păpușeresc de bâlci.

Justificarea cercetării este că abordarea sa holistică și interdisciplinară poate oferi o bază pentru un studiu mai amplu al primei orientări de abordare.

Structura tezei

Teza este împărțită în trei părți, primul capitol discută istoria dezvoltării lui Vitéz László până la dinastia Korngut-Kemény. În acest context, vom urmări prima apariție a eroilor populari din jocul păpușeresc de bâlci Paprika Jancsi și Vitéz László, diversitatea genului de joc păpușăresc de bâlci, atributele paravanului de bâlci, caracteristicile exterioare ale eroilor populari din jocul păpușeresc de bâlci și criticile jocului păpușăresc de bâlci din perioada respectivă. Vom discuta, de asemenea, prezența figurii lui Kasperl, recepția artiștilor ambulanți străini, apariția spațiului de joc permanent, contextul cultural al diferitelor spații, reprezentările dansului morții în teatrul de păpuși, asemănările și diferențele dintre cei doi eroi populari din jocul păpușeresc de bâlci maghiari și repertoriul al dinastiei de păpușari Hincz.

A doua parte se bazează pe narațiunile familiei Kemény Henrik și pe moștenirea dinastiei Korngut-Kemény pentru a descrie fondarea de teatru a familiei de păpușari, repertoriul *Kemény Bábszínház* (Teatrului de Păpuși Kemény) și estetica de teatru a lui Korngut Kemény Henrik. Vom discuta în detaliu cariera creativă a lui Kemény Henrik și continuarea tradiției familiale, devierile dramaturgice și schimbările din rândul generațiilor în piesele Vitéz László, precum și simbioza dintre Kemény Henrik și eroul popular din jocul păpușeresc de bâlci Vitéz László. În plus, analizăm viziunea asupra caracterului morții și estetica figurilor mitologice în piesele Vitéz László ale familiei Korngut-Kemény și comparăm personajele lui Punch și Vitéz László în funcție de principiul organizatoric al luptei. Ca un rezumat al capitolului, rezumăm moștenirea intelectuală a dinastiei Korngut-Kemény și locul acesteia în istoria teatrului de păpuși maghiare prin prisma caracteristicilor interpretării lui Vitéz László făcute de Takács Dániel și Barna Zsombor.

În cea de-a treia parte, înainte de a reconstrui și analiza spectacolele Vitéz László și Paprika Jancsi prezentate în Transilvania, ne concentrăm asupra antecedentelor istorice a păpușăriei înainte de apariția structurii instituționale a teatrului de păpuși de stat. După reconstituirea și analiza spectacolelor de teatru de păpuși ale lui Vitéz László și Paprika

Jancsi, vom verifica ipoteza noastră preliminară în funcție de criteriile de definire a jocului păpușăresc de bâlci.

Studiem istoria evoluției eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci românesc și relația sa cu un tip de ritual a lui Vasilache și Vitéz László. Apoi, printr-o reconstituire a spectacolului *Vasilache la țară*, vom arăta cum personajul lui Vasilache a primit o nouă interpretare în perioada regimului unipartid. De aceea, înainte de a reconstitui spectacolul *Vasilache la țară*, punem accentul pe o prezentare detaliată a contextului istoric al spectacolului. După reconstituirea spectacolului, vom folosi spectacolele Vasilache de după schimbarea regimului pentru a arăta că această interpretare nu a capătat calitatea de norma.

1. Istoria evoluției eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci Vitéz László

Numele eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci Vitéz László este menționat pentru prima dată în 1883, dar istoria ei datează de dinainte de această dată și este strâns legată de apariția primei eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci maghiar, Paprika Jancsi. Caracterul Paprika Jancsi apare pentru prima dată într-un context de istoria a păpușăriei în 1842, în *Regélő-Pesti Divatlap*. Autorul necunoscut îl menționează în prezentarea sa a târgului maghiar, dar nu face o descriere mai detaliată: „aici niște paprikajancsi se bat cap în cap; o comedie frumoasă!”⁴ Aceasta fost publicată printre referințele literare în 1843, în tabloul de gen al lui Garay János *A leopoldmezei népvigalom Budán* (Serbarea din Leopoldmező la Buda).⁵ Garay János, în descriere, numește doar producția, însă referința literară sugerează că personajul ar fi putut apărea la mijlocul anilor 1830.

Conform cercetărilor lui Belitska-Scholtz Hedvig, nu au supraviețuit surse materiale sau manuale despre caracteristicile exterioare din secolul al XIX-lea ale eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci Paprika Jancsi sau despre limbajul de joc al acesteia. După apariția eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci Vitéz László, însă, acesta a trecut în plan secund: „care, în ciuda schimbării numelui, este tot fosta figură a lui Paprika Jancsi, cu caracteristici predominant »paprikajancsi«. Prin urmare, cele două personaje sunt deseori

---

⁴ s.n., „Honi vásárkép” (Imaginea târgului de acasă), *Regélő-Pesti Divatlap* 1, 18. sz. (1842): 141–142, 142.

⁵ GARAY János, „A leopoldmezei népvigalom Budán” (Serbarea din Leopoldmező la Buda), *Regélő-Pesti Divatlap* 2, 23. sz. (1843): 714–720, 719.

confundate, iar numele Paprika Jancsi și Vitéz László se referă la aceeași marionetă.⁶ Datorită legăturii strânse dintre cei doi eroi populari din jocul păpușeresc de bălci păpușărești, istoria dezvoltării eroului popular din jocul păpușeresc de bălci Vitéz László este discutată în detaliu în cursul studiului apariției din secolele XIX și XX a eroului popular din jocul păpușeresc de bălci Paprika Jancsi. De asemenea, ținem cont de faptul că, în discursul istoriei păpușăriei, termenul Paprika Jancsi, ca și varianta „paprikajancsi”, are mai multe sensuri. Termenul „Paprika Jancsi”, atitudinea „paprikajancsi”, a apărut relativ repede în scrierile politice și publice, cu conotații negative.

În istoria dezvoltării figurilor păpușărești Paprika Jancsi și Vitéz László, un rol important îl au aparițiile în Ungaria ale spectacolelor ambulante străine, care „își aduceau cu ei eroii populari ca importuri”.⁷ Conform datelor existente din istoria de păpușărie, este posibil ca eroii populari din jocul păpușeresc de bălci comici care au apărut pentru prima dată în Ungaria să fi fost Kasperl și Bajazzo, care ar fi putut influența dezvoltarea personajelor lui Paprika Jancsi și Vitéz László. În opinia lui Belitska-Scholtz Hedvig, figurile lui Kasperl și Bajazzo au servit drept model pentru crearea eroilor populari din jocul păpușeresc de bălci maghiare,⁸ în timp ce în interpretarea lui Balogh Géza, figura lui Vitéz László este o compilație de Hanswurst și Kasperl. Caracterul independent al eroului popular din jocul păpușeresc de bălci Vitéz László s-a cristalizat în timp și pe parcursul piesei.⁹ În lumina acestor date, poziția întemeiată a lui Belitska-Scholtz Hedvig, potrivit căreia figurile lui Kasperl și Bajazzo ar putea oferi un model pentru crearea eroilor populari din jocul păpușeresc de bălci maghiari, este corectă. Cu toate acestea, istoria evoluției lor nu poate fi urmărită exclusiv până la rădăcinile germane și austriece și nici nu putem exclude alte influențe (de exemplu, urmele jocurilor Pulcinella).

La începutul anilor 1881, păpușarul Holden Tamás a apărut în mai multe articole de presă în limba maghiară. Nu există nicio descriere a activității sale în literatura de specialitate maghiară dedicată istoriei păpușăriei, dar Székely György menționează un păpușar englez pe nume Thomas Holden în cartea sa *Bábuk, árnyak* (Păpuși, umbre).¹⁰ În 1881, Ágai Adolf a publicat în *Vasárnapi Újság*, sub pseudonimul Porzó, un articol despre plimbarea din parcul Városliget. În articol, a descris în detaliu „toneta maestrului Holden”, unde protagonistul

---

⁶ BELITSKA-SCHOLTZ Hedvig, *A vásári és művészi bábjátás Magyarországon 1945-ig* [Jocul păpușăreesc de bălci și artistic în Ungaria până în 1945] (Tihany: Veszprém Megyei Múzeumok Kiadványa, 1974), 60–61.

⁷ BELITSKA-SCHOLTZ, *A vásári...* [De bălci...], 53.

⁸ BELITSKA-SCHOLTZ, *A vásári...* [De bălci...], 56.

⁹ BALOGH Géza, *A bábjáték Magyarországon* [Jocul păpușăreesc în Ungaria] (Budapest: Vince Kiadó, 2010), 44.

¹⁰ SZÉKELY György, *Bábuk, árnyak* (Păpuși, umbre) (Budapest: Népművelési Propaganda Iroda, 1972), 113.

piesei, Pulcinella, și păpușile sunt fantoccini.¹¹ Scriitorul a acordat o atenție deosebită apariției Morții, care a provocat un râs speriat din partea publicului. Descrierea sugerează că spectacolul ar fi putut fi un dans de metamorfoză a morții realizat cu o marionetă. Dansul morții este genul cel mai mistic al jocului păpușaresc de bâlci, iar reprezentările sale în teatrul de păpuși sunt, conform cercetărilor actuale, ireconstruibile; nu știm dacă aceste spectacole se bazau exclusiv pe vizualitate sau foloseau text în spectacol. Este o întrebare deschisă și fără răspuns dacă, în cazul în care a fost folosit un text pentru spectacol, acesta includea o viziune a egalității în fața morții, un catalog ierarhic al tipurilor sociale sau dacă formula „vado mori” a fost folosită. Cu toate acestea, la nivelul păpușilor, este clar că s-au bazat pe indicii vizuale puternice, scheletul reprezentând moartea. Potrivit cercetătorilor, reprezentarea iconografică a morții a fost influențată în mod decisiv de epidemiile devastatoare, iar caracteristicile individuale și personale ale cadavrului au dispărut. Au dat morții un aspect concret, manifestat în corpul în putrefacție și în schelet.

Pe baza mărturiilor existente ale păpușarilor ambulanți străini, putem concluziona că spectacolele lor au avut parte de o primire mixtă. Pe baza raportărilor, se pare că spectacolul lor a atras un public numeros. Aceste spectacole „amețitoare” au fost adesea acuzate că se bazează doar pe vizualitate.

Păpușarii ambulanți nu-și instalau tonetele doar la târguri și bâlciuri, ci din anii 1820 și în parcul Városliget, din anii 1830 în parcul Városmajor, în anii 1840 în grădina botanică Fűvészkert, iar de la începutul secolului și în parcul Népliget.¹² După apariția primei marionete maghiare, nevoia unui spațiu de joc permanent a devenit treptat articulată. Ca urmare a stabilirii, a creării inițiale și sporadice a unui spațiu de joc relativ stabil, ocazionalitatea spectacolelor de păpuși de bâlci a fost înlocuită, într-o oarecare măsură, de regularitate. Conform materialelor de presă, se pare că, după apariția eroului popular din jocul păpușaresc de bâlci Paprika Jancsi, un interpretor necunoscut a lui Paprika Jancsi a fost activ în mod regulat în Fűvészkert timp de câțiva ani. Activitățile interpretorului păpușar Paprika Jancsi, care s-a stabilit în Fűvészkert, au atras critici dure. Cu toate acestea, o schimbare semnificativă poate fi observată în discursurile împotriva interpretorului Paprika Jancsi. Publicul de copii este amintit ca fiind publicul principal pentru spectacolele păpușarului, iar activitățile interpretorului păpușar Paprika Jancsi sunt definite ca fiind un pericol de care copiii ar trebui „protejați”. În ciuda criticilor, acest lucru poate fi văzut ca un prim pas în dezvoltarea unui spațiu de joc permanent.

---

¹¹ PORZÓ [ÁGAI Adolf], „A sugáruton” (Pe bulevard), *Vasárnap Újság*, 1881. jan. 6., 58–60, 59.

¹² BELITSKA-SCHOLTZ, *A vásári...* [De bâlci...], 8.

Artiștii au apărut în diferite părți ale parcului Városliget încă de la începutul anilor 1800. Prima tonetă permanentă a fost deschisă în 1838 de Wexlehner Sebestyén, care a distrat vizitatorii cu un magician înghițitor de flăcări și, mai târziu, cu un om de forță. Mulți datează din această perioadă nașterea Vurstli-ului¹³ din parcul városliget, care a preluat treptat rolul de divertisment la târguri. Alături de Vurstli din piața orașului, parcul Népliget a fost deschis în 1896 cu ocazia sărbătoririi mileniului.¹⁴ Pe lângă natura sezonieră a Vurstli-urilor, diferențele sociale și culturale semnificative dintre parcurile Városliget și Népliget au avut un impact asupra funcționării tonetelor de teatru de păpuși. Odată cu apariția Vurstli, jocul păpușaresc de bălci s-a mutat treptat într-un alt spațiu, de la sălile de târguri, bălciuri și hanuri la înființarea unor tonete permanente de păpuși. Tonetele permanente reprezentau o calitate diferită, iar granițele dintre diferitele genuri de punere în scenă s-au consolidat.¹⁵ Efectul acestui lucru poate fi resimțit în descrierile care reflectă jocurile, oferind mult mai multe informații și nuanțe despre personaj și poveștile de origine. Desigur, acest lucru nu a dus la eradicarea completă a fostului stil ambulant, iar natura sezonieră a Vurstli-urilor nu a asigurat o stabilitate constantă. Datorită caracterului sezonier, lunile de primăvară și de vară sunt considerate cele mai active perioade, iar la începutul toamnei, multe dintre tonetele artiștilor au amuțit. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, criticile la adresa eroului popular din jocul păpușeresc de bălci Paprika Jancsi s-au intensificat. Comparativ cu criticile de la mijlocul secolului al XIX-lea, asistăm la o schimbare fundamentală. Pe lângă avertizarea părinților, aceste scrisori se adresau, de asemenea, profesorilor și liderilor bisericii. Ca și în recenziile anterioare, copiii s-au temut de limbajul de joc al lui Paprika Jancsi, dar problema responsabilității a fost lărgită.

Numele lui Vitéz László a fost menționat pentru prima dată de Ágai Adolf în ziarul de limbă germană *Pester Lloyd* în 1883. A prezentat o încăierare între Vitéz László și Krumpli Miska, iar scena a surprins o stare complet dezvoltată. Acest lucru sugerează că figura a fost creată cu câteva decenii mai devreme,¹⁶ concluzie care este susținută și în prezent de cercetări. Conform scenei, după dialog, László îl ucide pe Krumpli Miska, îl așează într-un sicriu și vin preotul și bocitoarele. Scena sicriului este menționată și în alte scrieri referitoare atât la jocurile Paprika Jancsi, cât și la jocurile Vitéz László.¹⁷ Se poate presupune că această

---

¹³ Vurstliul este un parc de distracții.

¹⁴ s.n., „Az új népliget [Noul parc népliget]”, *Fővárosi Lapok*, 1896. jún. 5., 4.

¹⁵ GRANASZTÓI Péter, „Tömegszórakozás a Városligetben” [Distracție în masă în parcul Városliget], *Budapesti Negyed*, hozzáférés: 2020.05.10, <https://epa.oszk.hu/00000/00003/00014/granaszt.htm>.

¹⁶ BELITSKA-SCHOLTZ, *A vásári...* [De bălci...], 58.

¹⁷ s.n., „A városligetben” [În parcul városliget], *Fővárosi Lapok*, 1891. aug. 27., 1732–1733, 1733.; MÁJUS [AMBRUS Zoltán], „Nyári mulatságok” [Distracție de vară], *Ország – Világ* 7, 36. sz. (1887): 573–574, 574.

scenă făcea parte din spectacol fiind influențat de jocurile Pulcinella, dar în timp aceasta ar fi fost eradicată din jocul de bălci maghiar și nu mai este folosit deloc în scenele jocurilor Vitéz László de astăzi. Prezența spânzurătorii a fost adesea evidențiată și în spectacolele lui Paprika Jancsi și Vitéz László. Pregătită de obicei pentru protagonist sau pentru diavol, ca și jocul de sicriu, nu s-a impus în tradiția jocului păpușăresc de bălci maghiar, dar nu a dispărut complet.¹⁸

În anii care au urmat apariția lui Vitéz László, publicațiile s-au referit mai ales la Paprika Jancsi sau au menționat ambele figuri. Se găsesc rar scrieri care să-l prezinte doar pe Vitéz László. Începând cu anii 1910, acest proces a devenit din ce în ce mai intens, iar popularitatea lui Vitéz László a crescut treptat. În același timp, importanța lui Paprika Jancsi în istoria de păpușărie s-a diminuat, dar nu a fost complet uitat. Diferența dintre cei doi eroi populari din jocul păpușăresc de bălci a fost luminată de Gerő Ödön în publicația sa *Jancsiról és Lászlóról* [Despre Jancsi și László].¹⁹ Cu toate acestea, având în vedere asemănările și diferențele dintre cei doi eroi populari din jocul păpușăresc de bălci, rămâne o întrebare deschisă și fără răspuns de ce, în ciuda popularității sale inițiale, Paprika Jancsi a devenit secundară în favoarea lui Vitéz László. Asemănările dintre eroi populari din jocul păpușăresc de bălci prevalează asupra afirmația lui Henryk Jurkowski conform căruia Paprika Jancsi era un personaj ridicol, cu multe calități negative, motiv pentru care a fost înlocuit cu Vitéz László.²⁰ Problema este mai complexă, nu poate fi pusă pe seama unui singur factor și nu putem ignora rolul și impactul dinastiilor de păpușari asupra popularității figurii lui Vitéz László.

În 1913, povestirea scurtă a lui Szép Ernő, *A halál a bábszínházban* [Moartea în teatrul de păpuși], a fost publicată în *Vasárnapi Újság*.²¹ În povestirea scurtă, a prezentat jocul *Panoráma* [Panoramă] al dinastiei Hincz și a înregistrat un fragment din dialogul dintre Moartea și Vitéz László. Istoria familiei de păpușari ambulanți Hincz poate fi urmărită până la rădăcini mai adânci. În istoria păpușăriei maghiare, dinastia Hincz poate fi considerată una dintre cele mai importante familii de păpușari ambulanți de origine germană, maghiarizați. Primele două generații ale dinastiei sunt creditate ca fiind cele care au creat o perioadă de migrație și stabilitate. Hincz Károly, ultimul membru activ al generației de păpușari, a

---

¹⁸ VÁRNAI István, „A népligetben” [În parcul Népliget], *Fővárosi Lapok*, 1892. júl. 15., 1439–1441, 1441.; s.n., „A korrumpált Paprika Jancsi” [Coruptul Paprika Jancsi], *Religio* 60, 33. sz. (1901): 260–261.;

¹⁹ VIHAROS [GERŐ Ödön], „Jancsiról és Lászlóról [Despre Jancsi și László]”, *Pesti Napló*, 1904. jún. 24., 7–8.;

²⁰ JURKOWSKI, „Vásári... [De bălci]” 49.

²¹ SZÉP Ernő, „A halál a bábszínházban” [Moartea în teatrul de păpuși], *Vasárnapi Újság* 60, 12. sz. (1913): 234.

schimbat treptat imaginea teatrului de păpuși, iar activitatea sa poate fi interpretată ca o nouă eră în istoria *primului teatru de păpuși maghiar*. Repertoriul acestuia reflecta preferințele copiilor burghezi din capitală. Teatrul de păpuși Hincz a fost naționalizat în 1950, operațiunile familiei Hincz au devenit imposibile și, pe baza autodefinirii, viața familiei Hincz a fost probabil traumatizată de acest trist lanț de evenimente. Colecția de păpuși a familiei, Vándorkönyv (Cartea ambulantă) și scenariile și fragmentele care au supraviețuit sunt păstrate în Colecția de păpuși a Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet (Muzeului Național și Institutului de Istorie a Teatrului). Este meritul lui Belitska-Scholtz Hediv și al personalului institutului faptul că activitățile păpușărești ale familiei au devenit o parte inevitabilă a istoriei de păpusărie de bălci maghiare prin intermediul expozițiilor temporare și al publicațiilor.

Nu putem lega crearea eroului popular din jocul păpușeresc de bălci Vitéz László de o anumită persoană, iar strămoșul vizual al păpușii este necunoscut. Întrebarea fără răspuns este cât de cunoscută a fost creația vizuală a marionetei. Există câteva referiri la atributele exterioare ale eroului popular din jocul păpușeresc de bălci Paprika Jancsi, în timp ce eroul popular din jocul păpușeresc de bălci Vitéz László a fost prezentată de Ambrus Zoltán în scrierea sa *Nyári mulatságok* (Distracție de vară).²² Păpușa celor mai importante două dinastii de păpușari, Vitéz László, are diferențe izbitoare, figura familiei Hincz are un caracter de clown, iar păpușa are, de asemenea, trăsăturile vizuale de caracter ale lui Petruska și Punch. Având în vedere legăturile genului cu tradiția și relația strânsă dintre personajele lui Paprika Jancsi și Vitéz László, se poate presupune că reprezentarea vizuală a păpușii trebuie să fi fost cunoscută într-o formă sau alta. Sunt necesare cercetări suplimentare pentru a dovedi această ipoteză, iar în acest stadiu al cercetării avem doar o ilustrare neclară. În 1911, ziarul *Tolnai Világlapja* a inițiat o colecție pentru primul fondator al teatrului de păpuși Paprika Jancsi din Budapesta, Pintér Ernő. La apel a fost atașată o ilustrație care arată un bătrân care zace înconjurat de păpușile sale, iar pe fața uneia dintre păpuși se pot vedea trăsăturile păpușii lui Vitéz László din dinastia Korngut-Kemény.²³

---

²² MÁJUS [AMBRUS], „Nyári...”, 573.

²³ s.n., „Pintér Ernő”, *Tolnai Világlapja* 11, 47. sz. (1911): 2866.

2. Tradiția de joc Vitéz László a dinastiei Korngut-Kemény

În istoria teatrului de păpuși de bâlci maghiar, activitatea dinastiei de păpușari Korngut-Kemény, care s-a întins pe mai multe generații, s-a contopit cu clarificarea, consolidarea și transmiterea tradiției de joc Vitéz László. În cursul studiului privind înființarea teatrului dinastiei, a devenit clar că perioada marcată de Korngut Salamon și Korngut Kemény Henrik a inclus formarea, consolidarea și transmiterea tradiției familiei, precum și crearea, stabilirea și funcționarea premiselor pentru teatrul de păpuși. Perioada artiștilor de circ este una cu marionete uniformizate, iar Korngut Kemény Henrik a sculptat păpușile necesare pentru acest lucru.²⁴ Ca și în cazul celorlalți artiști, caracterul sezonier al lui Vurstli a avut un impact asupra funcționării Teatrului de Păpuși Kemény. Activitatea de păpușar a lui Kemény Korngut Henrik a inclus și un stil de viață ambulant. Dar paravanul ambulant și teatrul de păpuși erau diferite. La fel ca și familia Hincz, figurile de marionetă și păpușile metamorfoze făceau parte din repertoriul lor, dar datorită aderenței lui Korngut Kemény Henrik la tradiție, lumea lui Grimm și Walt Disney nu a devenit dominantă. Păpușile folosite de cele două familii și anumite elemente ale spectacolelor lor sunt similare, dar în teatrul de păpuși al familiei Kemény baza spectacolului era reprezentată de povestirile cu Vitéz László.

În spectacolele Vitéz László, nu găsim nicio referire la povestea de origine a personajului, la obstacolele interne din calea acțiunilor sale sau la motivațiile sale profunde.²⁵ Potrivindu-se principiului organizatoric al jocurilor de mână de bâlci, textul nu conține aproape nicio descriere explicativă sau lămuritoare. Vitéz László al lui Korngut Kemény Henrik nu urmează caracterul unilateral al protagonistului ideal cunoscut din poveștile populare, ci și-a bazat personajul pe tradițiile de bâlci. Personajul reprezintă omul dezeroizat care, în ciuda fragilității sale, este capabil să lupte în bătăliile decisive ale omului, care poate face dreptate prin cele mai obișnuite mijloace. Nu numai că ne confruntă cu temerile și anxietățile noastre reprimite, dar le face, de asemenea, în mod simbolic, cuceribile în planul paravanului. În acest fel, spectacolele Vitéz László reprezintă propria sa viziune asupra lumii,

---

²⁴KEMÉNY Henrik, *Életem a bábjáték a bölcsőtől a sárig* [Viața mea este un spectacol de păpuși din leagăn până în mormânt], lejegyezte LÁPOSI Terka (Debrecen: Korngut-Kemény Alapítvány, 2012), 29.

²⁵Documentul de familie intitulat *Kézirat* (Manuscris) provine de la Korngut Kemény Henrik și conține scenariile pentru cinci dintre piesele de teatru de păpuși Vitéz László: *Elátkozott malom* (Moara blestemată), „*Itt nem szabad énekelni*” („Nu este permis să cânti aici“), „*1-2-3: te jössz, -1-2-3: én jövök!*” („1-2-3: rândul tău, -1-2-3: rândul meu“), *Elásott kincs* (Comoara îngropată) și *Rózsa Sándor* (Rózsa Sándor). LÁPOSI Terka szerk., *A Kemény Bábszínház Képeskönyve. Korngut Kemény Henrik színházteremtése* (Cartea ilustrată a Teatrului de Păpuși Kemény. Creația teatrală a lui Korngut Kemény Henrik) (Kecskemét: Korngut-Kemény Alapítvány, 2015), 397–495.

propria sa filozofie personală. Păstrând stratul arhaic, păstrând dovezile etice, evitând didactica, respectând legile și mecanismul jocului păpușăresc de mână de bâlci corecte. Limbajul simplu și accesibil al spectacolelor facilitează acest proces, umorul, comentariile și actualizările fiind elemente esențiale. Piesele Vitéz László ale lui Korngut Kemény Henrik au urmat tradițiile jocului păpușăresc de mână de bâlci maghiare și s-au adaptat la schimbările și nevoile sociale, evitând intenția educativă. Spectacolele și-au păstrat natura multistratificată, dar scenele mai extreme au fost filtrate: violența domestică, violența nejustificată, excesivă. Pe lângă cele mai cunoscute jocuri Vitéz László, în unele piese protagonistul dă câțiva pumni sau nu dă nici măcar un pumn adversarului său. Acesta pedepsește figurile care reprezintă omul, dar nu le ucide. Ca și în cazul scenelor cu marionete, a încorporat puține personaje feminine în piesă.

Rolul complementar al textului și al imaginii este evident în jocurile Vitéz László. În jocurile păpușărești de bâlci, cuvântul înseamnă ceea ce este, are o valoare egală cu toate celelalte mijloace de exprimare, având uneori precedență față de imagine. Ceea ce marioneta nu poate sau nu vrea să arate prin mișcare sau acțiune, ea exprimă oral într-un mod semnificativ.²⁶

Pe lângă scenariile și păpușile atribuite lui Korngut Kemény Henrik, un studiu pragmatic care să interpreteze exercițiul său de joc este esențial în conturarea esteticii sale de păpușărie. Discutând estetica de păpușerie a lui Korngut Kemény Henrik, vom reflecta asupra textului *Bábjátékok* (Piese de păpuși) al primului estetic de păpușerie maghiar, Orbók Lóránd, concentrându-ne asupra diferențelor marcante dintre principiile estetice ale celor doi autori.²⁷ Cele două studii au abordat limbajul formal și mecanismul marionetelor și al păpușilor de mână din perspective diferite, iar principiile estetice ale creatorilor sunt categoric diferite. Punctul comun de intersecție este angajamentul său față de jocul păpușăresc artistic. Potrivit literaturii de păpușerie, Orbók Loránd era obsedat de arta jocului păpușăresc. Prin scrierea acestui studiu, Korngut Kemény Henrik a trecut peste legea strictă de păstrare a tradiției familiale. În ciuda dificultăților existențiale, devotamentul său personal față de jocul păpușăresc l-a determinat să realizeze la vârsta sa că, pentru a dezvolta păpușăria, cunoștințele și experiența trebuie să fie împărtășite și că dezvoltarea păpușăriei nu este sarcina unei singure persoane.

---

²⁶ LÁPOSI Terka, „A drámai alak és a báb-test színpadi létezése [Existența figurii dramatice și a corpului marionetei pe scenă]”, *Drámapedagógiai Magazin* 40, 2. sz. (2010): 27–32, 30.

²⁷ ORBÓK Loránd, „Bábjátékok” [Jocuri păpușărești], *Magyar Iparművészet* 17, 6. sz. (1914): 257–259.

În limbajul de joc al lui Korngut Kemény Henrik se regănesc, de asemenea, puritatea genului, respectul pentru tradiție, naturalismul, experimentul și căutarea de noi modalități de exprimare. Cu toate acestea, tradiția de joc a lui Vitéz László a familiei Korngut-Kemény a devenit cunoscută prin intermediul activității de păpușar a lui Kemény Henrik. Observând cariera creativă a lui Kemény Henrik, putem concluziona că cultivarea tradiției familiale a cuprins o activitate versatilă. Aceasta a inclus salvarea clădirii *Teatrului de Păpuși Kemény*, prezentarea în lume a activității păpușărești din dinastia Korngut-Kemény și continuarea tradiției familiei. În continuarea tradiției de joc de familie, accentul a fost pus pe spectacolele Vitéz László, deoarece, în cadrul jocului păpușăresc de bălci, limbajul personajului Vitéz László era cel mai apropiat de habitudinea artistică al lui Kemény Henrik și de trăsăturile definitorii ale personalității sale. Kemény Henrik nu a ieșit din cadrul tradiției familiei, dar între cele două generații pot fi observate schimbări și modificări în tradiția de interpretare a lui Vitéz László.

De-a lungul carierei sale creative, Kemény Henrik a interpretat timp de decenii piesele familiei Vitéz László. Figura lui Korngut Kemény Henrik care oferă model și stil de joc, atitudinea sa față de tradiția familiei – în rândul generațiilor, regăsim în *Elátkozott malom* (Moara blestemată) schimbări dramaturgice accentuate, respectând în același timp nevoile actuale ale publicului – experiența legată de un stil de viață nonconformist din Városliget, căutarea formei de expresie cea mai apropiată de habitudinea sa artistică sunt printre factorii care determină simbioza dintre Kemény Henrik și Vitéz László. Pe baza teoriei prezentate de Pierre Blaise,²⁸ o trăsătură caracteristică a simbiozei dintre Kemény Henrik și Vitéz László este faptul că marioneta nu l-a depășit niciodată pe cel care a mișcat-o. Relația dintre ei a fost caracterizată de complementaritate, cu eroul popular din jocul păpușăresc de bălci reprezentându-l pe cel care a mișcat-o. Láposi Terka a definit baza simbiozei în funcția marionetei ca substitut al ființei umane, în care Kemény Henrik a transmis propria sa viziune asupra lumii prin intermediul lui Vitéz László.²⁹

În piesele Vitéz László întâlnim două forme ale morții, în spectacolul *Elásott kincs* (Comoara îngropată), Moartea apare ca deținătoare de cunoștințe secrete. În spectacolul intitulat *Elátkozott malom* (Moara blestemată), conflictul dintre lumea transcendentală și mundană este asumat. Vitéz László tratează chestiunile existenței în mod trivial, batjocorind moartea, bătând-o până la moarte, învingând-o. Spre deosebire de schimbările de atitudine

---

²⁸ Pierre BLAISE, „Jegyzetek a művészi bábszínházról” [Observații despre teatrul artistic de păpuși], ford. MOLNÁR Gabriella, *Art Limes* 15, 3. sz. (2013): 43–52, 50.

²⁹ LÁPOSI szerk., *A Kemény Bábszínház...*, 11.

față de moarte în Europa de Vest,³⁰ în spectacolul *Elátkozott malom* (Moara blestemată), dinastia Korngut-Kemény reprezintă o atitudine unitară față de moarte de-a lungul generațiilor. Personajele diavolești ale dinastiei Korngut-Kemény sunt, ca și moartea, figuri simple, necomplicate. Spre deosebire de moarte, există o mai mare diversitate în reprezentările diavolului, ceea ce rezonază cu eterogenitatea care caracterizează iconografiile diavolului.

În *Punch & Judy* și *Vitéz László*, am discutat despre caracterele celor doi protagoniști, folosind ca fir conducător trăsătura comună a tendinței lor de a se lupta.³¹ Prin portretizarea detaliată a personajelor feminine, a modelelor de familie, a atitudinilor față de dominanță ale lui Punch și *Vitéz László*, precum și a figurilor mitologice, găsim paralele și contraste foarte puternice între eroii populari din jocul păpușeresc de bălci ai celor două națiuni. Reprezentarea violenței domestice este cel mai faimos moment al lui *Punch & Judy*, cel mai faimos și mai infamant cuplu de marionete. Punch își ucide copilul și soția, trecând peste toate granițele, înfățișând imaginea unui om distrus sub povara familiei ca o parabolă morală. În acest context, Judy nu este văzută ca o victimă, ci ca o cauză a violenței. Violența domestică și relațiile extreme dintre bărbați și femei nu sunt incluse în poveștile din spectacolele *Vitéz László* ale lui Kemény Henrik. Nici măcar nu au mers atât de departe încât vrăjitoarea să îl rănească direct pe copilul din piesa *Vitéz László és a síró baba* (*Vitéz László și copilul care plânge*), dar vrăjitoarea este dat crocodilului să-o mănânce. Această abordare este atât de adânc înrădăcinată în tradiția păpușeriei de bălci maghiară, încât nu este încălcată nici măcar în cazul unor personaje mai noi.

În ceea ce privește istoria evoluției eroului popular din jocul păpușeresc de bălci *Vitéz László*, straturile profunde ale punctului nostru de referință apar datorită tradiției de familie, transmisă de dinastia Korngut-Kemény. Influența jocului tradițional „viu” de mână de bălci al lui Kemény Henrik se observă cel mai clar în lucrările lui Kovács Ildikó. Mai mult, așa cum a sintetizat Fekete Anetta în teza sa de doctorat, Kemény Henrik a păstrat tradiția de joc

---

³⁰ Philippe ARIÉS, *Gyermek, család, halál* [Copil, familie, moarte], ford. CSÁKÓ Mihály és SZAPOR Judit (Budapest: Gondolat Kiadó, 1987), 359.

³¹ Spectacolul *Punch & Judy* a fost analizat folosind scenariul lui John Payne Collier. Primul scenariu al piesei *Punch & Judy* a fost scris în 1827 de John Payne Collier, pe baza unui spectacol de Giovanni Piccini. Examinăm jocul *Vitéz László* al lui Kemény Henrik prin intermediul versiunilor înregistrate ale spectacolelor: *Elátkozott malom* (Moara blestemată), *Az elásott kincs* (Comoara îngropată) *Itt nem szabad énekelni* (Nu este permis să cânti aici), *Csodaláda* (Cufărul cu minuni), *Borbélysegéd* (Ajutorul frizerului), *Vizes kislány* (Fetița udă), *Síró baba* (Copilul care plânge) és a *Krokodil* (Crocodil). De asemenea, vom reflecta asupra a două spectacole contemporane: *Órajáték, avagy Hétp próbás Nagyokos János történet* (Jocul cu ceas, sau povestea lui Hétp próbás Nagyokos János) a lui Pályi János, spectacolul lui Fabók Mariann *Vitéz László és Vas Juliska* (*Vitéz László și Vas Juliska*).

Korngut-Kemény în cazul lui Vitéz László, dar interesul pentru acest gen, în prezent urmează viziunea de reînnoire a tradiției a lui Kovács Ildikó.³²

3. Reprezentări de teatru de păpuși ale lui Vitéz László și Paprika Jancsi în Transilvania

Înainte de a analiza spectacolele lui Vitéz László și Paprika Jancsi din Transilvania, ne-am concentrat asupra antecedentelor istorice de păpușărie înainte de apariția structurii instituționale a teatrului de păpuși de stat. Din punctul de vedere al subiectului nostru, s-a evidențiat faptul că eroii populari din jocul păpușeresc de bălci Paprika Jancsi și Vitéz László erau cunoscute încă din secolul XX, iar activitatea păpușarului ambulant Sebestyén Lajos poate fi documentată. Pe baza datelor sporadice, se poate concluziona că eroul popular din jocul păpușeresc de bălci a lui Paprika Jancsi a fost mai populară.

În introducerea disertației, ne-am bazat pe interpretarea lui Láposi Terka despre jocul păpușăresc de bălci ca fiind un spațiu contextual dens în care lumea păpușilor, reacția simultană a păpușarului și a publicului unul față de celălalt și reflecția eroilor populari de bălci asupra propriului personaj și rol, au loc simultan. În cadrul unui joc păpușăresc de bălci, toate rolurile, stările emoționale și acțiunile sunt mediate de către un păpușar, sau doi. Elementul esențial al mecanismului său de acțiune este faptul că cuvântul și imaginea se completează reciproc în același timp și, prin urmare, textul este el însuși în joc.³³ După reconstruirea și analizarea spectacolelor, am examinat aplicabilitatea definiției genului de joc păpușăresc de bălci în cazul aplicării pe scena teatrului de păpuși.

În funcție de numărul de păpușari, strict vorbind, un singur spectacol îndeplinește criteriul. *Paprika Jancsi kalandjai* (Aventurile lui Paprika Jancsi)³⁴ de la Teatrul de Păpuși Puck din Cluj-Napoca prezintă doi păpușari care dau viață tuturor rolurilor, emoțiilor și acțiunilor. Este o observație interesantă faptul că în programele teatrelor de păpuși

---

³² FEKETE Anetta, „Tradíció és invenció Kovács Ildikó bábrendezői formanyelve” (Tradiție și invenție. Exprimarea artistică a regizorului-păpușar Kovács Ildikó), *Színház- és Filmművészeti Egyetem*, hozzáférés: 2021. 06. 17, http://szfe.hu/wp-content/uploads/2018/05/DI_Fekete_Anetta_DLA_dolgozat.pdf.

³³ LÁPOSI Terka, „Vásári bábjáték és tradicionalitás, avagy Kemény Henrik, a kikerülhetetlen” [Jocul păpușăresc de bălci și tradiționalismul, sau Kemény Henrik, inevitabilul], in *A halhatatlan Vitéz László*, szerk. MARKÓ Róbert és PAPP Tímea, 119–131 (Győr: Vaskakas Bábszínház, 2015), 119–120.

³⁴ *Titlul spectacolului*: Paprika Jancsi kalandjai (Aventurile lui Paprika Jancsi). *Data premierei*: 2018. 02. 05. *Regizor*: Vadas László. *Locul premierei*: Teatrul de Păpuși Puck din Cluj-Napoca, secția maghiară. *Asistent regizor*: György László. *Autor*: Demeter Ferenc. *Decor și păpuși*: György László, Szabó Tünde. *Muzică*: Kötő Áron. *Actori păpușari*: Griti Réka (Székely asszony, Harmadik bolond, Bíró lánya, Szomszédasszony), György László (Paprika Jancsi, Ördög, Székely gazda, Első bolond, Második bolond, Bíró).

transilvănene nu am regăsit spectacol de bălci cu păpuși pe mână, interpretat de către un singur păpușar. În *Ördögverő jóbarátok* (Fărtații și Dracii),³⁵ păpușile sunt însuflețite de doi păpușari, muzicantul și Lóti Futi apar ca actori vii în reprezentare. Interacțiunea actorului viu are loc pe două niveluri, dualitatea personaj viu-personaj viu și nivelul personaj viu-marionetă. Numărul păpușarilor din celelalte spectacole a crescut semnificativ, iar aducerea la viață a marionetelor a fost diferențiată și mai mult. Spectacolul *Paprika Jancsi* cu paravan *A csepűrágó* (Saltimbancul)³⁶ este prezentat de doi păpușari.

În plus, *A csepűrágó* (Saltimbancul) poate fi interpretat și ca o sinteză a jocului păpușăresc de bălci al lui Antal Pál prin alegerea temei, a caracterizării și a punerii în scenă. Antal Pál a regizat și spectacolul *Paprika Jancsi*,³⁷ dar intriga și caracterizarea piesei nu se bazează pe genul jocului păpușăresc de bălci, ci plasează personajul marionetei într-un context nou.

Paravanul de bălci a fost folosit în trei spectacole. Construcția vizuală a paravanului de bălci a fost redefinită, devenind o unitate de semnificație ușor de decodificat pentru spectator. În spectacolele Teatrului de Păpuși Puck din Cluj-Napoca, paravanul închis a fost deschis prin găuri, ferestre și materiale permeabile, iar așezarea pe mai multe niveluri a extins, de asemenea, posibilitățile de reprezentare. În trei reprezentări, spațiul teatrului de păpuși a devenit nu doar un loc pentru paravan și de transmisie, ci și un spațiu al actoriei.

Paravanul de bălci a fost înlocuit cu paravanul teatrului de păpuși în două producții de teatru. În spectacolul *Szent László csudatettei* (Miracolele Sfântului Ladislau),³⁸ au fost

---

³⁵ *Titlul spectacolului:* *Ördögverő jóbarátok* (Fărtații și Dracii). *Data premierei:* 2005. 09. 17. *Adaptat pentru scenă și regizat de:* Kovács Ildikó. *Locul premierei:* Teatrul de Păpuși Puck din Cluj-Napoca. *Scenografie:* Dan Frățiciu. *Muzică:* Kötő Áron. *Actori păpușari:* György László (Vitéz László, Vasilache, Gábor, Kicsi ördög, Közördög, Öreg ördög, Lacika), Kötő Áron, Vincze Tímea (Mărioara, Barbie babák).

³⁶ *Titlul spectacolului:* *A csepűrágó* (Saltimbancul). *Data premierei:* 1998. 04. 08. *Regizor:* Antal Pál. *Locul premierei:* Teatrul pentru Copii și Tineret Ariel din Târgu-Mureș. *Autori:* Jan Wilkowski și Kemény Henrik. *Dramaturgie:* Antal Pál. *Scenografie:* Horváth Ödön. *Muzică:* Hencz József. *Regizor tehnic:* Haller Sándor. *Actori păpușari:* Puskás Győző (Csepűrágó), Nagy László (Rendőr), Molnár József (Polgármester), Szőlősi Péntes Szilárd (Bíró), Vilhelm József (Lufi) énekhangja Dull János, Bartha Gyöngyvér, Zsellér Enikő (Torma Rózsi), Kozsik Ildikó [Novák Ildikó] (Paprika Jancsi), Zsellér Enikő (Krampusz).

³⁷ *Titlul spectacolului:* *Paprika Jancsi*. *Data premierei:* 1966. 10. 14. *Regizor:* Antal Pál. *Locul premierei:* Teatrul de Păpuși de Stat din Târgu-Mureș. *Autor:* Méhes György. *Scenografie:* Haller József. *Muzică:* Winkler Albert. *Actori păpușari:* Adorján Sándor (Paprika Jancsi), Czédula Zsuzsa (Bömböke kisbaba), Lukász Bella (Léggömböcske), N. Illyés Gabi (Kukk úr, Milic malac), Kis Franciska (Csilla cica), Nagy Katalin (Sajtyuki kisegér), Krón Ernő (Kutyánszki kutya), Olysoi Kornélia (Lina, a kis liba), Zsigmond József (Úúú, a farkas), Zsolnai Zoltán (Múrr, a róka), Krausz Endre (Kukk úr, Buhh, a bölcs bagoly). Încă șase șoareci au fost adăugați pe lista personajelor, dar nu avem informații despre cel care i-a mișcat. Pe copia prompterului, cei șase șoareci obraznici au fost marcați cu creionul „Șase actrițe obraznici”, dar, spre deosebire de ceilalți actori, numele păpușarilor nu au fost precizate.

³⁸ *Titlul spectacolului:* *Szent László csudatettei* (Miracolele Sfântului Ladislau). *Data premierei:* 2015. 02. 08. *Regizor:* Diós Zoltán. *Locul premierei:* Trupa Lilliput a Teatrului Szigligeti din Oradea. *Autor:* Bíró Árpád Levente. *Decor și costume:* Komlódi Judit. *Muzică:* Lászlóffy Zsolt. *Actori păpușari:* Hanyecz Debelka Róbert (Paprika Jancsi), Daróczi István (Dödölle, Kun), Lélek Sándor Tibor (Nudli, Kun, Halál), Stefán Bodor Mária

folosite două tehnici diferite de păpușerie în cadrul paravanului teatrului de păpuși. Ca și în cazul *Paprika Jancsi kalandjai* (Aventurile lui Paprika Jancsi)³⁹ prezentat la Oradea, spațiul de joc al păpușarilor nu a devenit mai mare și doar pentru acesta din urmă caz se poate afirma că s-a păstrat forma omogenă tradițională a teatrului de păpuși.

Eterogenitatea în ceea ce privește tratarea spațiului în triplul context păpușar-marionetă-paravan a culminat în *A csepűrágó* (Saltimbancul). Au folosit simultan paravanul improvizat, paravanul teatrului de păpuși și oportunitatea de a anima păpușile la vedere. Singura interacțiune cu publicul a fost în timpul scenei *Paprika Jancsi*. Schema narativă a spectacolului *Vitéz László csodaládája* (Cutia magică a lui Vitéz László) a lui Kemény Henrik, interpretată de Trupa Lilliput a Teatrului Szigligeti din Oradea, a oferit, de asemenea, oportunitatea de implicare interactivă a publicului. Influența tradiției de joc a lui Vitéz László din dinastia Korngut-Kemény este cel mai puternic articulată în acest spectacol. Într-o formă evidentă sau mai puțin identificabilă, amprenta stilului de joc al lui Kemény Henrik poate fi detectată în spectacole, mai ales în dicția păpușarilor.

Celelalte spectacole sunt, de asemenea, caracterizate de utilizarea întrebărilor închise pentru a implica publicul în lupta cu creaturile mitologice. Există diferențe în ceea ce privește gradul și varietatea interactivității, dar funcția lor s-a schimbat. În jocul păpușăresc de mână de bâlci este o combinație între improvizație și o formă fixă de joc, pe axa contactului dintre păpușar și public. Cu toate acestea, percepția reacției publicului nu este suficientă, răspunsul este criteriul esențial pentru supraviețuirea jocului păpușăresc de mână de bâlci. Răspunsul păpușarului de bâlci se manifestă în funcție de reacția publicului, care culminează cu alegerea tehnicii și a metodei dintr-o gamă largă de instrumente pentru răspuns, extrase din nevoile publicului actual. Schimbarea mai radicală a reprezentărilor a fost în funcția de comunicare cu publicul, ceea ce duce la punerea sub semnul întrebării a utilizării definiției. Spectacolele sunt dominate de o formă constrânsă de joc, interacțiunea cu publicul este, de obicei, lipsită de reacție, iar posibilitatea de improvizație a dispărut.

În strânsă legătură cu aceasta, în spectacole, creaturile mitologice și viziunea asupra morții reflectă cea mai mare diversitate. Interpretările individuale și colective și categoriile estetice sunt proiectate în crearea vizuală a creaturilor mitologice, în descrierea personajelor

---

(Asszony), Birtalan Katalin (Lány), Balogh Judit (Ló), Meleg Hortenzia (Árnyjátékos), Némethi Emese (Árnyjátékos), Szentpéteri Lenke (Árnyjátékos), Oláh Anikó Katalin (Asszony, árnyjátékos, ének).

³⁹ *Titlul spectacolului:* Paprika Jancsi kalandjai (Aventurile lui Paprika Jancsi). *Data premierei:* Sezonul 2011–2012. *Regizor:* Szőke Kavinszki András. *Locul premierei:* Trupa Lilliput a Teatrului Szigligeti din Oradea. *Creator marionete:* Dobai Imre. *Actori păpușari:* Hanyecz Debelka Róbert (Vitéz László), Birtalan Katalin (Mărioara, Háromfejű sárkány), Lélek Sándor Tibor (Pulcinella, Első halál, Második Halál, Háromfejű sárkány), Daróczi István (Vasilache, Punch, Ördög, Háromfejű sárkány).

lor și în linia de complot. Înfrângerea figurilor mitologice care apar în *Ördögverő jóbarátok* (Fârtații și Dracii) a devenit o sarcină tot mai dificilă, iar în *Szent László csudatettei* (Miracolele Sfântului Ladislau) apare ca o entitate care nu poate fi învinsă. Unul dintre conceptele regizorale recurente ale punerii în scenă a jocurilor de mână de bâlci ale lui Kovács Ildikó este încorporarea sincronă în spectacol a eroilor păpușărești populari din diferite națiuni, care se exprimă în diferite moduri de diversitate. În producția orădeană *Paprika Jancsi kalandjai* (Aventurile lui Paprika Jancsi), punerea în scenă a eroilor populari din jocul păpușeresc de bâlci simultan este, de asemenea, un concept regizoral.

Definiția poate fi aplicată parțial la spectacolele transilvănene reconstituite și analizate, deoarece modificările și schimbările depășesc uneori criteriile. Majoritatea reprezentărilor teatrului de păpuși transilvănean, care se inspiră din tradițiile de mână de bâlci și din tradiția de joc a lui Vitéz László din dinastia Korngut-Kemény, nu mai pot fi considerate jocuri păpușărești de mână de bâlci. În cazul reprezentărilor reconstituite și analizate, cu excepția *Paprika Jancsi kalandjai* (Aventurile lui Paprika Jancsi) de la Teatrul de Păpuși Puck din Cluj, este mai potrivit să folosim termenul de spectacole de teatru de păpuși bazate pe jocul păpușăresc de mână de bâlci.

4. Vasilache, eroul popular din jocul păpușeresc de bâlci românesc

Jocul păpușăresc de bâlci românesc s-a dezvoltat și s-a desprins din Jocul păpușilor de la mijlocul secolului al XIX-lea. Jocul păpușilor a existat ca formă de teatru sine stătătoare în secolul al XVII-lea, iar cercetătorii au concluzionat, pe baza descrierilor care au supraviețuit,⁴⁰ că acesta a fost ulterior contopit cu un tip de joc al nașterii Domnului numit Vicleim sau Jocul lui Irod. În regiunile maghiare sunt cunoscute câteva jocuri ale nașterii Domnului îmbogățite cu joc păpușăresc, iar în aceste versiuni, în interiorul scenei de nativitate, care funcționează ca o recuzită, este prezentată o scurtă piesă de teatru de păpuși.

În Jocul păpușilor interpretate în Vicleim, spre deosebire de cele din regiunile maghiare, reprezentau exclusiv teme laice. În ceea ce privește structura păpușilor, versiunile românești au folosit atât tehnica cu păpuși pe mână, cât și cea a marionetei. Este important de precizat că eroul păpușăresc popular românesc a apărut în aceste jocuri, dar nu în forma sa actuală. Jocurile ale nașterii Domnului cu scenete de păpuși adunate în regiunile maghiare au încorporat și ele elemente profane, dar în comparație cu versiunile românești, acestea nu au

---

⁴⁰ NOVÁK Ildikó, „Az idő lenyomata. A román népi bábjáték hőse, Vasilache” [Amprentele timpului. Figura păpușărească populară românească, Vasilache], *Art Limes* 17, 2. sz. (2014): 79–95, 81.

dominat complet jocul. Pe lângă jocul turcesc Karagöz, limbajul de joc al lui Vasilache este influențat de dialectul săsesc, de Vertep-ul ucrainean și de Szopka-ul polonez.⁴¹ Dar caracterul satiric al tradiției de joc Vasilache s-a dezvoltat în lumea târgurilor.⁴²

Meșteșugul păpușarilor de bălci românești a fost transmis din tată în fiu, textele fiind transmise prin tradiție orală.⁴³ Printre păpușarii populari din secolul al XIX-lea se numără Vasile Drăgan și partenerul său Ilie Păpușarul. Constantin Alexandru, care, împreună cu Oprea Oprescu, a prezentat spectacole în zone suburbane a Bucureștiului. Atât Anton Iordan, cât și Nicolai Manole au fost activi la mijlocul secolului, iar protagonistul piesei lor a fost tot Pojăca (Bufonul). Furnizorii de date Hangan Ioan, Roman Nae și Șerban Mușat se numără, de asemenea, printre păpușarii secolului al XIX-lea.⁴⁴

Nu avem mai multe informații despre păpușarii populari de la începutul secolului al XX-lea, dar cei mai buni păpușari populari au fost considerați Constantin Punt și elevii săi⁴⁵ și Szabó István de etnie maghiară.⁴⁶ Păpușarii populari profesioniști erau sezonieri, călătorind de primăvara până toamna, de la un târg la altul, în căruțele lor. Păpușarii populari bucureșteni s-au stabilit în zona din jurul gării de vest.⁴⁷ Pe lângă târguri, unii păpușari populari făceau turnee prin sate, mai ales în perioada sărbătorilor de iarnă și cel mai des în Moldova. Păpușarii populari au jucat la târguri și în turnee până în anii 1970, când numărul lor a început să scadă treptat. Conform literaturii românești de păpușerie, păpușarii mai bătrâni nu mai erau în stare să transmită meșteșugul lor generațiilor următoare.⁴⁸

Un fragment dintr-un scenariu Vasilache și Mărioara este folosit ca punct de referință în literatura românească de păpușerie. Notarea este atribuită lui Mihai Crișan și înglobează schema narativă a spectacolului. Un fragment din scenariu a fost publicat de Daniel Stanciu în cartea sa *Ipostaze ale teatrului tradițional de la rit la divertisment*.⁴⁹

Prezența puternică a dinastiilor de păpușari și crearea permanenței sunt factori decisivi în dezvoltarea lui Vitéz László. În istoria evoluției eroului popular din jocul păpușeresc de bălci Vasilache, stabilirea dinastiilor de păpușari de mai multe generații nu a fost o practică

---

⁴¹ Letiția GÎTZĂ, *Teatrul de păpuși românesc* (București: Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, 1963), 19–20.

⁴² GÎTZĂ, *Teatrul...*, 24.

⁴³ GÎTZĂ, *Teatrul...*, 25.

⁴⁴ PEPINO, Cristian, coord., „Personalități”, *Dicționarul teatrului de animație, păpuși și marionete din România*, hozzáférés: 2020. 11. 15, <https://www.teatrultandarica.ro/personalitati-c/>.

⁴⁵ C. Borțea, Ilie Dobre és Ionița Gheorghe. GÎTZĂ, *Teatrul...*, 25.

⁴⁶ GÎTZĂ, *Teatrul...*, 25.

⁴⁷ Cristian PEPINO coord., *Teatrul de Animație în România* (București: Teatrul de Animație Țândărică, 2018), 13.

⁴⁸ PEPINO coord., *Teatrul...*, 13.

⁴⁹ Daniel STANCIU, *Ipostaze ale teatrului tradițional de la rit la divertisment* (București: UNACT PRESS, 2007), 257.

obișnuită, iar memoria teatrală păstrează date sporadice. În Ungaria, după naționalizare, Kemény Henrik l-a jucat ocazional pe Vitéz László, iar păpușarilor populari români li s-a permis să joace în perioada comunistă. În limbajul de joc din secolul al XX-lea, eroul popular din jocul păpușeresc de bălci Vasilache nu a fost legată de nicio dinastie și nici nu există informații despre modul în care personajul a devenit una cu cel care îl mișcă. Probabil că o combinație a acestor factori a influențat și adaptarea personajului Vasilache la nevoile vremii.

În 1961, Teatrul Maghiar de Păpuși de Stat din Târgu Mureș a pus în scenă un spectacol păpușăresc intitulat *Vasilache falun* (Vasilache la țară), în regia lui Antal Pál. Dramaturgia a fost realizată de Ana Predescu Utto și Nela Stroescu, iar scenariul și câteva fotografii de la spectacol s-au păstrat. Spectacolul de păpuși *Vasilache la țară* a fost prezentat la începutul anilor '60 în teatrele de păpuși din Craiova, Iași și Pitești. Dramaturgia este întotdeauna opera Anei Predescu Utto și a Nelei Stroescu. În repertoriul Teatrului de Păpuși din Cluj se regăsea sub titlul *Vasilache în haine noi*. În arhivele teatrelor de păpuși nu s-a păstrat niciun material despre aceste spectacole, astfel încât documentația supraviețuitoare a spectacolului de la Târgu Mureș este de o importanță deosebită pentru noi.⁵⁰

În declarația sa privind planurile pentru sezonul 1960/1961, regizorul Antal Pál a subliniat că tema centrală a pieselor de păpuși *Kaland a világúrben* (A zburat o navă în Cosmos) de Xenta și Aurel Boișteanu și *Necazurile lui Șurubel*, de Valentin Silvestru, este relația dintre studenți și muncă. În plus, a fost pusă în scenă și o reprezentare a lui *Vasilache la țară* pentru publicul satului.⁵¹ O astfel de poziționare puternică a publicului țintă al spectacolului a fost strâns legată de mai mulți factori. Lupta împotriva colectivismului, a superstiției și a misticismului a fost prezentată ca o misiune culturală emfatică. Alegerea temei piesei a fost în linie cu alte spectacole de păpuși, cum ar fi *Răzvrățiții*, scris de Mihai Georgescu, sau *Ünnepel a kollektíva vagy Kinek-kinek érdeme szerint* (Veseliu în colectivă).

În *Vasilache la țară*, prezentat în anii 1960, au fost încorporate personajele nominale ale lui Vasilache și Mărioara. Tendința lui Vasilache de a se lupta a fost păstrată, dar conflictul conjugal a fost complet omis, în conformitate cu personajele de tip tradițional și cu modelele narrative tradiționale. Relația dintre Vasilache și Mărioara a fost caracterizată de

---

⁵⁰ Titlul spectacolului: *Vasilache la țară*. Data premierei: 1960. Regizor: Horia Davidescu. Locul premierei: Teatrul pentru Copii și Tineret Colibri, Craiova. Proiectant: Eustațiu Gregorian;

Titlul spectacolului: *Vasilache la țară*. Data premierei: 1960. Regizor: Manole Foca. Locul premierei: Teatrul pentru Copii și Tineret Luceafărul din Iași. Creator de marionete: Rodica Șcraba. Decor: Viorica Grapă;

Titlul spectacolului: *Vasilache la țară*. Data premierei: 1960/1961. Regizor: Ion Dumitrescu. Locul premierei: Teatrul Alexandru Davila. Proiectant: Paul Muscalu; Titlul spectacolului: *Vasilache în haine noi* Data premierei: 1961. Regizor: Vasile Dan. Locul premierei: Teatrul de Păpuși Puck, secția română, Cluj-Napoca.

⁵¹ H. G., „A második nemzetközi bábfesztivál után” (După cel de-al doilea festival internațional al păpușilor), *Vörös Zászló*, 1960. okt. 9., 4.

armonie, de un efort conjugat spre un scop comun. Momentul uciderii soției a fost înlocuit de modelul familiei pașnice. Expresiile tradiționale au fost complet eliminate din dialogurile lor, împreună cu atributele exterioare și interioare care le caracterizează personajele. În spectacolul episodic, lui Vasilache i se atribuie rolul de ordonator și, în afară de tendința ei de a se lupta, este greu de identificat ca fiind o figură păpușărească populară tradițională.

Pe lângă adaptarea teatrului de păpuși, am văzut că, în perioada comunistă, păpușarii populari au jucat Vasilache și Mărioara. Odată cu moartea ultimului păpușar popular, linia tradițională a spectacolului a fost ruptă, iar tradiția de joc nu a mai fost transmisă generației următoare într-o formă autentică. Personajul lui Vasilache a pierdut din importanță în teatrul de păpuși, dar el apare în spectacolele individuale ale unor păpușari și ocazional în repertoriul teatrelor de păpuși. În prezentarea spectacolelor de după schimbarea de regim, nu am urmărit exhaustivitatea, ci am dorit să punem în lumină trăsăturile caracteristice ale pieselor bazate pe eroul popular din jocul păpușeresc de bălci românesc. Comparativ cu atitudinea față de tradiția de bălci maghiară, în teatrele de păpuși românești tradiția servește ca un cadru mai flexibil. În spectacole, atributele exterioare ale figurii lui Vasilache variază, cu puține trăsături vizuale caracteristice, în afară de nasul imens.

În spectacole, se folosește de obicei un paravan de bălci, iar în jocurile individuale, se poate observa o redefinire a paravanului ca spațiu de joacă.⁵² Pe lângă paravanul de bălci, se folosește și paravanul teatrului de păpuși, iar în spectacolul de la Târgoviștei a fost decorat cu țesături populare.⁵³ Elementele folclorice sunt de obicei încorporate în limbajul vizual și în materialul muzical al spectacolelor Vasilache și Mărioara, iar păpușarii poartă adesea costume populare românești.⁵⁴ Spectacolul de la Cluj-Napoca este o excepție.⁵⁵ Numărul personajelor spectacolului s-a lărgit de fiecare dată, linia tradițională s-a estompat, *Vasilache și Mărioara* fiind completați de actori vii sau păpuși, dar aceasta totuși nu a fost uitată.

---

⁵²Dintre păpușari, Paul Ionescu, actor la Teatrul de Păpuși Țândărică din București, l-a interpretat pe Vasilache în anii 2000. Scenariul spectacolului se regăsește în Anexa 6, sursa scenariului este arhiva Teatrului de Păpuși București, numărul de inventar al documentului: 6.553547. Titlul spectacolului a fost *Vasilache și ai lui*, titlul fiind urmat de o notă în paranteză că este vorba despre „moștenirea diavolului”.

⁵³ *Titlul spectacolului:* Vasilache și Mărioara. *Regizor:* Bălăceanu Mihai. *Locul premierei:* Teatrul Tony Bulandra, Târgoviște. *Dramaturg:* Constantinescu Ionuț. *Lumini, muzică:* Enache Andrei. *Distribuție:* Trifan Robert, Cosmin Cosma, Cristina Dumitru.

⁵⁴ *Titlul spectacolului:* Mărioara și Vasilache. *Data premierei:* 1993. 09. 10. *Regizor:* Dan Hândoreanu. *Locul de desfășurare a spectacolului:* spectacol în aer liber, Piața Mică din Sibiu. *Dramaturg:* Dan Hândoreanu. *Creator marionete:* Dan Frățiciu. *Creator de marionete:* Sorina Chira. *Costume:* Adrian Nistor. *Muzică, efecte sonore:* Dan Caras. *Actori păpușari:* Daniela Neculescu, Melania Boar, Angela Pásky, Major Jenő és Dan Hândoreanu.

⁵⁵ *Titlul spectacolului:* Vasilache és Mărioara a sajtát korukban (Vasilache și Mărioara în vremea lor). *Data premierei:* 2002. *Regizor:* Varga Ibolya. *Locul premierei:* Teatrul de Păpuși Puck, secția română, Cluj-Napoca. *Decor:* Epaminonda Tiotiu. *Muzică:* Csorján Márton. *Actori:* Ramona Atănăsoaie, György László, Andra Ștefan.

Concluzie

Discursul dominant al cercetării doctorale reflectă istoria dezvoltării eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci Vitéz László, oferind un context larg pentru a rezuma influențele și factorii care au determinat dezvoltarea jocului păpușăresc de mână de bâlci maghiare. Cea mai mare parte a corpusului examinează activitatea păpușarilor din dinastia Korngut-Kemény și tradiția de joc Vitéz László, deoarece acestea reprezintă un punct de referință inevitabil pentru spectacolele actuale Vitéz László. Pentru a analiza în detaliu tradiția de joc Vitéz László a dinastiei, s-a considerat esențial să se studieze istoria dezvoltării eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci. Pe baza studiului retrospectiv aprofundat, s-a evidențiat faptul că, printre influențele și factorii care au determinat dezvoltarea eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci maghiare, crearea unei stabilități relative poate fi interpretată ca un factor cardinal. Conform primei ipoteze a cercetării, se presupune că dezvoltarea locului de joc relativ stabil a determinat evoluția eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci a lui Vitéz László. Apariția Vurstli-urilor a plasat încercările izolate de stabilitate într-un context social și cultural mai diferențiat, creând condițiile pentru funcționarea tonetelor păpușărești. Relativa stabilitate a spațiului de joc a însemnat că ocazionalitatea spectacolelor de păpuși de bâlci a fost înlocuită de sezonalitate. Tonetul păpușăresc relativ stabil al păpușarilor stabiliți a presupus consolidarea trăsăturilor de caracter ale eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci, a modelelor narrative și a caracterelor tip ale spectacolului, delimitarea mai precisă a granițelor dintre genuri, stabilizarea repertoriului de joc.

În literatura de istorie a păpușăriei, a oferit câteva informații despre prima apariție a eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci Paprika Jancsi și a interpretorului Paprika Jancsi din parcul Fűvészkert. Materialele de presă care au supraviețuit sunt cardinale din punctul de vedere al istoriei de păpușărie, ele subliniază faptul că jocul păpușăresc de mână de bâlci a fost însoțit de o dublă recepție după o perioadă relativ scurtă de timp de la apariția/răspândirea sa.

Odată cu apariția Vurstli, jocul păpușăresc de bâlci s-a mutat treptat într-un spațiu diferit, materialele de presă au oferit informații fragmentare despre atributele exterioare ale eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci, se poate presupune că reprezentarea vizuală a lui Paprika Jancsi a fost cunoscută la un anumit nivel. Una dintre descrieri menționa prezența unui crocodil sau a unei balene, care a fost ulterior încorporată în jocurile Vitéz László. Cu toate acestea, este semnificativ faptul că în jocul Paprika Jancsi avea o funcție diferită, care

rezonează cu reprezentarea unui crocodil sau a unui dragon în jocul Paprika Jancsi transilvănean. Nu există alte referiri la personaje animale, cum ar fi apariția calului sau, ocazional, a câinelui în jocurile românești, ceea ce arată un grad ridicat de similitudine cu jocurile Punch. Personajele-animale au apărut și în programele unor spectacole ale artiștilor ambulanți străini. În literatura de specialitate de păpușărie, spectacolele susținute de artiști ambulanți străini în Ungaria sunt bine documentate, iar acest lucru a fost completat de date mai cuprinzătoare și de spectacolele susținute de Thomas Holden. . În cursul cercetării, activitățile lor au fost examinate din punctul de vedere al recepției, iar rapoartele au plasat aparițiile lor mai degrabă în categoria „atracții” și „trucuri”, decât în domeniul teatrului de păpuși. Activitățile artiștilor ambulanți străini au influențat, de asemenea, dezvoltarea caracterelor independente ale eroilor populari din jocul păpușeresc de bâlci, dar nu putem atribui dezvoltarea lor doar caracterelor Kasperl și Hanswurst și nici nu putem exclude alte influențe.

Impactul apariției unei permanențe relative și a prezenței marcate a dinastiilor de păpușari a fost mai clar articulat atunci când s-a examinat istoria evoluției a eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci românesc. În comparație cu tradiția de joc Vitéz László al lui Korngut-Kemény, diferența distinctivă constă în faptul că este articulat un model narativ. În spectacolele de după schimbarea regimului, această schemă narativă este de obicei extinsă și adaptată la nevoile publicului. În cazul spectacolului Vasilache de la Cluj, am văzut că publicul, temându-se pentru copii, nu a mai acceptat ca soțul să o ucidă pe soție. O diferență importantă în evoluția celor doi eroi populari din jocul păpușeresc de bâlci constă în faptul că în comunism, păpușarilor populari li s-a permis să-și continue activitatea, în timp ce în adaptările din teatrul de păpuși personajul a fost pus în slujba ideologiei vremii.

Pe baza datelor sporadice care au supraviețuit, este posibil ca jocul păpușeresc de bâlci Vitéz László să fi fost mai extrem, conform celei de-a doua ipoteze a cercetării, am presupus că activitatea de păpușar a familiei Korngut-Kemény poate fi considerată ca fiind următoarea etapă în dezvoltarea eroului popular din jocul păpușeresc de bâlci Vitéz László, deoarece au adaptat tradiția piesei la nevoile publicului. Tradiția de joc Vitéz László a dinastiei, construind pe baza tradițiilor de bâlci, păstrând stratul arhaic, atributele caracteristice ale personajului, păstrând dovezile etice ale piesei, evitând didacticismul, respectând legile și mecanismul de acțiune al jocului păpușeresc de mână, s-a adaptat la schimbările și nevoile sociale.

În dinastia Korngut-Kemény, fiecare dintre generații a avut un rol diferit. Cariera de păpușar a lui Korngut Kemény Henrik a inclus stabilirea bazelor estetice, alcătuirea

principiilor dramaturgice pentru text și spectacole, crearea componentelor tradiției familiale, consolidarea și transmiterea tradiției de joc Vitéz László, precum și înființarea și funcționarea al *Kemény Bábszínház* (Teatrului de Păpuși Kemény). Una dintre cele mai interesante părți ale cercetării a fost explorarea esteticii de păpușerie lui Korngut Kemény Henrik. Am căutat răspunsuri la întrebări precum: de unde provine, la ce influențe a fost expus, cum s-au reflectat acestea în munca sa, cum s-a raportat la marionete, ce aspecte a luat în considerare atunci când a jucat, ce tehnică de marionete a rezonat cel mai bine cu temperamentul său artistic. Faptul că avem puține informații personale despre Korngut Kemény Henrik ne-a îndemnat să fim circumspecți. Prin urmare, am luat scenariile sale, marionetele pe care le-a realizat și scrierile sale din domeniul teoriei păpușarilor ca punct de plecare pentru a-i studia opera. Corpusul este completat de relatările familiei lui Kemény Henrik, iar fondarea teatrului său este, de asemenea, analizată în detaliu.

În cel de-al treilea capitol, influența dinastiei Korngut-Kemény este urmărită prin reconstituirea și analiza spectacolelor din Transilvania. Am lărgit ipoteza de cercetare, conform celei de-a treia ipoteze am presupus că spectacolele lui Vitéz László și Paprika Jancsi de la teatru poartă influența condițiilor teatrului dramatic contemporan. Uneori, definiția jocului păpușăresc de bălci este depășită, piesa cu una sau două persoane de obicei a fost extinsă, funcția și instrumentele de interacțiune cu publicul s-au schimbat, spațiul teatrului de păpuși a devenit nu doar un loc pentru paravan și de transmisie, ci și un spațiu al actoriei. Definiția poate fi aplicată parțial la spectacolele transilvănene reconstituite și analizate, deoarece modificările și schimbările depășesc uneori criteriile. Majoritatea reprezentărilor teatrului de păpuși transilvănean, care se inspiră din tradițiile de mână de bălci și, cu intensitate variabilă, din tradiția de joc a lui Vitéz László din dinastia Korngut-Kemény, nu mai pot fi considerate jocuri păpușărești de bălci. Cu toate acestea, o limitare a prezentei cercetări este că validitatea constatărilor noastre este limitată la spectacolele reconstruite și analizate din Transilvania.

Al doilea obiectiv al cercetării a fost analiza dramaturgică a modelelor narrative și a portretizării personajelor din jocul păpușăresc de bălci maghiar. Demersul de explicare a celor mai caracteristice momente ale dramaturgiei jocului păpușăresc de bălci s-a concretizat în analiza ritualului morții și a creaturilor mitologice. În strânsă legătură cu acestea se află problemele legate de subreprezentarea femeilor, de modelul familiei și de principiul organizatoric al luptei. În fiecare capitol, am urmărit în mod consecvent identificarea atitudinii față de moarte și funcția dramaturgică a creaturilor mitologice. Concluzionăm că diferențele sunt clar articulate în diferitele perioade și că un aspect interesant al spectacolelor

Vitéz László de astăzi este că reprezentarea creaturilor mitologice și viziunea asupra morții este din ce în ce mai mult marcată de diversitate. Reprezentarea personajului mitologic al teatrului de păpuși tip bâlci este marcată de nuanțe. Limbajul diavolilor, al figurilor ale morții, este mai amplu, iar lupta fizică este completată de un dialog cu protagonistul. Interpretările individuale și colective și categoriile estetice sunt proiectate în crearea vizuală a creaturilor mitologice, în descrierea personajelor lor și în linia de complot. Această constatare se referă în primul rând la spectacolele reconstituite și analizate din Transilvania, dar problema complexă a stratificării și coexistenței diferitelor influențe devine din ce în ce mai pronunțată în analiza jocului păpușăresc de mână de bâlci.

Abordarea subiectului reflectă diversitatea și urmează structura metodologică tradițională. Baza studiului cuprinzător a fost studiul literaturii de specialitate despre istoria păpușeriei, completat de cercetarea individuală. Literatura noastră despre istoria păpușeriei este de necontestat, meritele muncii teoreticienilor noștri sunt de netăgăduit, dar uneori este necesar să revizuiți diferite teorii, opinii și date. Baza de date *Arcanum Digitalis Tudománytár* (Biblioteca Digitală Arcanum) oferă un spectru larg pentru cercetare și a contribuit la plasarea istoriei dezvoltării eroului popular din jocul păpușăresc de bâlci Vitéz László într-un context mai larg.

BIBLIOGRAFIE

ARIÉS, Philippe. *Gyermek, család, halál* [Copil, familie, moarte]. Fordította CSÁKÓ Mihály és SZAPOR Judit. Budapest: Gondolat Kiadó, 1987.

BALOGH Géza. *A bábjáték Magyarországon*. [Jocul păpușăresc în Ungaria]. Budapest: Vince Kiadó, 2010.

BELITSKA-SCHOLTZ Hedvig. *A vásári és művészi bábjátszás Magyarországon 1945-ig* [Jocul păpușăresc de bălci și artistic în Ungaria până în 1945]. Tihany: Veszprém Megyei Múzeumok Kiadványa, 1974.

BLAISE, Pierre. „Jegyzetek a művészi bábszínházról [Observații despre teatrul artistic de păpuși]”. Fordította MOLNÁR Gabriella, *Art Limes* 15, 3. sz. (2013): 43–52.

FEKETE Anetta, „Tradíció és invenció Kovács Ildikó bábrendezői formanyelve” (Tradiție și invenție. Limbajul păpușarului-regizor Kovács Ildikó), *Színház- és Filmművészeti Egyetem*, hozzáférés: 2021.06.17, http://szfe.hu/wp-content/uploads/2018/05/DI_Fekete_Anetta_DLA_dolgozat.pdf.

FÉL Edit. „Hlaváts Elinor: Német bábjátékosaink [Păpușarii noștri germani]”. *Ethnographia* 77 (1941): 76.

GARAY János. „A leopoldmezei népvigalom Budán” (Serbarea din Leopoldmező la Buda). *Regélő-Pesti Divatlap* 2, 23. sz. (1843): 714–720.

GÎTZĂ, Letiția. *Teatrul de păpuși românesc*. București: Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, 1963.

GRANASZTÓI Péter, „Tömegszórakozás a Városligetben” [Distracție în masă în parcul Városliget], *Budapesti Negyed*, hozzáférés: 2020.05.10, <https://epa.oszk.hu/00000/00003/00014/granaszt.htm>.

H. G. „A második nemzetközi bábfesztivál után” (După cel de-al doilea festival internațional al păpușilor). *Vörös Zászló*, 1960. okt. 9., 4.

JURKOWSKI, Henryk. „Vásári bábok és bábhagyományok” [Păpuși și tradiții păpușărești de bălci]. Fordította BALOGH Géza, *Art Limes* 17, 2. sz. (2014), 45–53.

KEMÉNY Henrik. *Életem a bábjáték a bölcsőtől a sírig* (Viața mea este un spectacol de păpuși din leagăn până în mormânt). Lejegyezte LÁPOSI Terka. Debrecen: Korngut-Kemény Alapítvány, 2012.

LÁPOSI Terka. „A drámai alak és a báb-test színpadi létezése [Existența figurii dramatice și a corpului marionetei pe scenă]”. *Drámapedagógiai Magazin* 40, 2. sz. (2010): 27–32.

LÁPOSI Terka szerk. *A Kemény Bábszínház Képeskönyve. Korngut Kemény Henrik színházteremtése*. (Cartea ilustrată a Teatrului de Păpuși Kemény. Creația teatrală a lui Korngut Kemény Henrik). Kecskemét: Korngut-Kemény Alapítvány, 2015.

LÁPOSI Terka. „Vásári bábjáték és tradicionalitás, avagy Kemény Henrik, a kikerülhetetlen” [Jocul păpușăresc de bălei și tradiționalismul, sau Kemény Henrik, inevitabilul]. In *A halhatatlan Vitéz László*, szerkesztette MARKÓ Róbert és PAPP Tímea, 119–131. Győr: Vaskakas Bábszínház, 2015.

LEACH, Robert. „Punch and Judy and Oral Tradition”. *Folklore* 94, nr. 1. (1983): 75–85.

MÁJUS [AMBRUS Zoltán]. „Nyári multságok” [Distracție de vară]. *Ország – Világ* 7, 36. sz. (1887): 573–574.

NOVÁK Ildikó. „Az idő lenyomatai. A román népi bábjáték hőse, Vasilache” [Amprentele timpului. Eroul popular din jocul păpușăresc popular românesc, Vasilache]. *Art Limes* 17, 2. sz. (2014): 79–95.

ORBÓK Loránd. „Bábjátékok” (Jocuri păpușărești). *Magyar Iparművészet* 17, 6. sz. (1914): 257–259.

ORTUTAY Gyula szerk., „Heródes játék” [Jocul lui Irod], *Magyar Néprajzi Lexikon II*, hozzáférés: 2021. 05. 02, <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-1272.html>.

PEPINO, Cristian, coord. *Teatrul de Animație în România*. București: Teatrul de Animație Țăndărică, 2018.

PEPINO, Cristian, coord., „Personalități”, *Dicționarul teatrului de animație, păpuși și marionete din România*, hozzáférés: 2020. 11. 15, <https://www.teatrultandarica.ro/personalitati-c/>.

PORZÓ [ÁGAI Adolf]. „A sugáruton” (Pe boulevard). *Vasárnapi Újság*, 1881. jan. 6., 58–60.

s.n. „Honi vásárcép” (Imaginea târgului de acasă). *Regélő-Pesti Divatlap* 1, 18. sz. (1842): 141–142.

- s.n. „Az új népliget” (Noul Népliget). *Fővárosi Lapok*, 1896. jún. 5., 4.
- s.n. „A városligetben” (În parcul Városliget). *Fővárosi Lapok*, 1891. aug. 27., 1732–1733.
- s.n. „Pintér Ernő”. *Tolnai Világlapja* 11, 47. sz. (1911): 2866.
- s.n. „A korrumpált Paprika Jancsi [Coruptul Paprika Jancsi]”. *Religio* 60, 33. sz. (1901): 260–261.
- STANCIU, Daniel. *Ipostaze ale teatrului tradițional de la rit la divertisment*. București: UNACT PRESS, 2007.
- SZÉKELY György. *Bábuk, árnyak* (Păpuși, umbre) Budapest: Népművelési Propaganda Iroda, 1972.
- SZÉP Ernő. „A halál a bábszínházban” [Moartea în teatrul de păpuși]. *Vasárnapi Újság* 60, 12. sz. (1913): 234.
- VÁRNAI István. „A népligetben” (În parcul Népliget). *Fővárosi Lapok*, 1892. júl. 15., 1439–1441.
- VIHAROS [GERŐ Ödön]. „Jancsiról és Lászlóról” [Despre Jancsi și László]. *Pesti Napló*, 1904. jún. 24., 7–8.
- WALCZ, Amarylisz. „A vásári bábjáték Itáliában” [Jocul păpușăresc de bălci în Italia]. *Art Limes* 2–3, 2–3. sz. (2006): 54–63.

Sursa scenariului:

- COLLIER, Johan. „The tragical comedy, or comical tragedy, of Punch and Judy”, hozzáférés: 2016. 04.01, <http://www.spyrock.com/nadafarm/images/punch.pdf>.
- KEMÉNY Henrik. „Vitéz László csodaládája” (Cutia magică a lui Vitéz László). In *A halhatatlan Vitéz László*, szerkesztette MARKÓ Róbert és PAPP Tímea, 47–53. Győr: Vaskakas Bábszínház, 2015.
- KORNGUT KEMÉNY Henrik. „Vitéz László és a síró baba” (Vitéz László și copilul care plânge). In *A halhatatlan Vitéz László*, szerkesztette MARKÓ Róbert és PAPP Tímea, 73–77. Győr: Vaskakas Bábszínház, 2015.
- KORNGUT KEMÉNY Henrik. „Elásott kincs” (Comoara îngropată). In *A Kemény Bábszínház Képeskönyve. Korngut Kemény Henrik színházteremtése*, szerkesztette LÁPOSI Terka, 482–489. Kecskemét: Korngut-Kemény Alapítvány, 2015.

KORNGUT KEMÉNY Henrik. „Elátkozott malom” (Moara blestemată). In *A Kemény Bábszínház Képeskönyve. Korngut Kemény Henrik színházteremtése*, szerkesztette LÁPOSI Terka, 466–472. Kecskemét: Korngut-Kemény Alapítvány, 2015.

KORNGUT KEMÉNY Henrik. „Itt nem szabad énekelni” (Nu este permis să cânti aici). In *A Kemény Bábszínház Képeskönyve. Korngut Kemény Henrik színházteremtése*, szerkesztette LÁPOSI Terka, 473–47. Kecskemét: Korngut-Kemény Alapítvány, 2015.

KORNGUT KEMÉNY Henrik. „1-2-3: te jössz, -1-2-3: én jövök!” („1-2-3: rândul tău, -1-2-3: rândul meu”). In *A Kemény Bábszínház Képeskönyve. Korngut Kemény Henrik színházteremtése*, szerkesztette LÁPOSI Terka, 479–481. Kecskemét: Korngut-Kemény Alapítvány, 2015.

KORNGUT KEMÉNY Henrik. „Rózsa Sándor”. In *A Kemény Bábszínház Képeskönyve. Korngut Kemény Henrik színházteremtése*, szerkesztette LÁPOSI Terka, 490–495. Kecskemét: Korngut-Kemény Alapítvány, 2015.